

Gelijk J.S. Bach absolute muziek componeerde, componeer nu abstracte schilderijen absolute schilderijen

Ik heb een afkeer van de Leugen in de kunst

Aerdenhout, 21.6.59.

kleine apologie of protocol

Waarom schilder ik? Omdat ik schilder ben.
Wat schilder ik? De schilder die ik ben.
Wat ik wil is, dat de beschouwer van mijn schilderijen geconfronteerd wordt met, gegrepen wordt dóór, ó n o n t k o m e l i j k, met het eigenlijke zijn en oerzijn der dingen.
Mijn abstracte reliefs en schilderijen op ruwe ondergrond.
Op het ogenblik vind ik het meest representatief voor de boven ontwikkelde gedachte mijn schilderijen Utopie, Picturaal feit, Genesis, Muurvogels, Verlaten stad, Rood druipend onheil, Feest der verdelgers, Ontbinding, Aeonen, Demon, Sentinelle perdue, Dolende zielen in een koude mechanise nacht, Zoete inval van de hel en het nu op stapel staande schilderij Mene mene tekkel upharsin.
De voltooiing van dit laatste werk wordt nu opgehouden door een ongeval.
~~Het schilderij is opgehouden te worden gemaakt door een ongeval. Het schilderij is opgehouden te worden gemaakt door een ongeval. Het schilderij is opgehouden te worden gemaakt door een ongeval.~~

In ontwikkeling zijn de werken: Bezeten stad, Wildernis der samenleving en de Fossielen stad.
Wat betreft de titels! Hoe complex is het zijn en oerzijn der dingen. En hoe ontoerlijkend dus moet een titel zijn van een werk, zich occuperende met deze zaken.
Men beschouwe ze en verblijdde zich met mij in het aanschouwen van een door mij geziene toestand in vorm en kleur.
Wat betreft het ophangen dezer schilderijen.
Een vijfcentimeter parallel van de muur af verwijderd met onzichtbare wijze van ophanging. Aldus een geheel eigen bestaan voerend in de ruimte waarin zij zich bevinden.
Elk schilderij moest eigenlijk op deze wijze den beschouwer gepresenteerd worden.

Het schilderen.

Ik schilder altijd. Ook als ik niet schilder. Aldus kan een schilder alles wat hem gebeurt transponeren in kleur en vorm.
Contemplatie is ten zeerste geboden en is een zeker geestelijk kluiszennaarsschap voor een abstract werkend man ~~ook~~ ook ónontbeerlijk. Aldus schilderend zijn de mogelijkheden werkelijk onbepaald en kan de schilder doordringen in vroeger niet vermoede vorm en kleurgebieden.

E. van der Zande

OPEN BRIEF AAN

Jhr. W. J. H. B. Sandberg,
directeur der Amsterdamse
Gemeente-musea

SANDBERG

Dat je het je vijanden moeilijk hebt gemaakt, in de loop der jaren, daarvoor zijn je vrienden je erkentelijk. Dat je het je vrienden moeilijk maakt, in de laatste maanden, daarvoor zijn je vijanden je erkentelijk. Het artistieke credo dat je een paar maanden geleden in druk hebt gegeven, heeft veel stof op doen waaien. Voorzover het dat stof betreft, kun je het terecht aan je laars lappen. Dat je de taal er geweld in hebt aangedaan, is ernstiger. Wie de taal niet beheerst, doet er goed aan haar ongemoeid te laten. Je bent een der eersten die dat behoort in te zien. Vorm en inhoud zijn niet alleen in de beeldende kunsten onscheidbaar. Een schrijver heeft evenmin het recht zijn gedachten in pretentieuze proza en in valse beeldspraak te vervatten als het een schilder veroorloofd is zonder beeldend vermogen met verf te keer te gaan.

Dezer dagen heb je opnieuw een stuk proza — gezet als een gedicht — laten verschijnen; ditmaal in het museumjournaal. Onder de kop „de vitaliteit in de kunst” is niet alleen opnieuw een beeldspraak te vinden die een elementair gebrek aan taalgevoel verradt. Ook de gedachte, zo gebrekkig verwoord, behelst onzin. Je kritiek op Malraux raakt kant noch wal en bewijst alleen dat je zijn werk niet kent. Voorts beweert je dat wij leven in een „periode van onderdrukking en vervalsing”. Misschien heb je gelijk, al schijnt het me toe dat ik een andere, minder op de actualiteit geïnspireerde zin aan je woorden toe zal kennen dan jijzelf. Waarden zijn altijd vervalst, en altijd is de mens onderdrukt geweest door wat hijzelf in het leven riep. In dit opzicht is er geen verschil tussen vandaag en gisteren.

Wanneer jij denkt dat de „periode van onderdrukking en vervalsing waarin wij leven” vraagt, neen „schreeuwt om protest”, bega je de denkfout al diegenen eigen die bij gebrek aan historisch inzicht alleen uit de ooghoek der actualiteit kunnen zien. In alle eeuwen was er een onderdrukking die om protest „schreeuwde”; Albigenzen en Hugenoten zijn onderdrukt en vermoord; ketters werden vervolgd en sekten uitgeroeid. Eeuwen hebben in het teken van oorlog en onrecht gestaan. Maar nooit — in geen dier eeuwen — brak er een protest „vloekend en bruisend los in de schilderkunst”. Toen Nederland onder de voet gelopen werd door de Spanjaarden en de Inquisitie het volk teisterde, ademde de kunst van dit land een stille beschouwelijkheid. Terwijl onafgebroken de krijg binnen de muren aller steden woedde, schilderden de meesters der Italiaanse Renaissance hun Madonna's in de majesteitelijke rust der hemelse on-aandoenlijkheid.

Wie meent dat de kunst alleen daar protesteert waar zij „vloekend en bruisend” te keer gaat, heeft noch van de kunst, noch van het leven iets begrepen. Wie op jouw leeftijd, Sandberg, vloekende en bruisende vitaliteit nog een waarde acht, bewijst daarmee geestelijk onvolwassen te zijn gebleven. Wie maar steeds „het nieuwe” verheerlijkt, en het oude zijn ondergang voorspelt, mag zich het woord van Huizinga aantrekken: „een houding van onrijpe of geblaseerde geesten”. Bij dezelfde auteur kun je een ontleding van je verheerlijking der vitaliteit vinden. Zij wordt uitgelegd als een moderne vorm van puerilisme; als typisch ouderdomsverschijnsel.

Het trieste is dat jij een dergenen geweest bent die voor de vitaliteitscultus, voor de eredienst van het „vloekend en bruisend” losbreken die fascisme heette een moedige verachting hebt getoond. Vandaag echter ben je tot de voorman geworden van hetzelfde verschijnsel, nu optredend in de beeldende kunsten. De cultus van de vitaliteit — los van bepalende waarden — is als verheerlijking van bestaan boven kennen per definitie — zie Huizinga — fascisme. „Der Mensch als dynamisches Wesen” trad juist onder dat régime in verschijning, waartegen jij je terecht gekeerd hebt.

Neem deze woorden niet als een beschuldiging maar als een verantwoording van een houding. Al degenen die de kunst van vandaag een goed hart toedragen, weten wat ze jou verschuldigd zijn. Maar om dezelfde reden waarom ze je jarenlang trouw gebleven zijn, weten ze zich nu verplicht zich van je beleid te distancieren. Zij weigeren in te stemmen met een reedeloze bewondering voor „vloekende en bruisende” vitaliteit. Zij herinneren zich — beter blijkbaar dan jij — waartoe die bewondering leidt.

Zij leidt voorlopig tot een museumbeheer dat je vrienden van je vervreemdt en je vijanden in hun netelig gelijk stelt. Wie het tentoonstellingsprogramma van jouw museum in dit jaar vergelijkt met dat

laatste woord, „sondern es wären in den nächsten Jahren oder Jahrzehnten hintergründige Dinge zu erwarten, von denen wir uns jetzt allerdings noch schlecht eine Vorstellung machen können.” Jung doelt hier ettelijk op het „vloekend en bruisend” losbreken, op de duistere vitaliteit die jij vandaag zo verheerlijkt.

Misschien voorspelt de kunst van jouw voorkeur niets. Maar wat dan nog bezielt je, op zo'n pueriele wijze het bedrijf toe te juichen van de artistieke „Halbstarken” der Hollandse „Beat-generation”? Het geloof dat een ferm gesmeerd met verf recht evenredig aan creatieve vitaliteit zou zijn is even stomzinnig als de verwachting dat het, hemd en laars lafaards tot helden zouden maken.

Waarde Sandberg: je mag mij rekenen tot de „in welstand doezelende burgers”; ook tot de „aangename ondersteuners” van die welstand. Het is minder erg voor burger te worden gescholden wanneer men eenmaal ervaren heeft wat proleten, wat „Halbstarken” zijn en wat uit „vloekend en bruisend” vitalisme is geboren. Vanuit die ervaring ontstond mijn protest: niet vitaal, niet vloekend en niet bruisend. Maar wel oprecht en ernstig verontrust omdat jij een protest zoekt tegen de bezetenheid van deze wereld in hetgeen juist de uiting van deze bezetenheid is.

„Met al zijn voelhorens op de uitkijk staan om als het ware te proeven wat komen gaat”

(Sandberg in „Nu”)

„De periode van onderdrukking en vervalsing waarin wij leven vraagt niet ons antwoord

maar schreeuwt om protest

dat protest, fel en snerpnd in de muziek,

aangrijpend en dikwijls duister in boek en spel

breekt vloekend en bruisend los in de schilderkunst

en toont in beelden de ondergang naast het nieuwe uitbottende leven

dat protest, in 1945 in wijde kring levend

is gaandeweg ingekapseld in het droombestaan van de welstand die onze samenleving sust,

slechts een enkele maal wakker geschud door russenijvrees en atoomangst

in een kleine groep kunstenaars — voornamelijk jongere, met enkele oudere medestanders

komt die onderstroom boven en breekt baan met een vitaliteit die de in welstand doezelende burger verschrikt, zijn onwaardige tevredenheid verstoort”.

(Sandberg in „Museumjournaal”, november 1959)

Elsevier's Weekblad 12 Dec '59

*Moeraspina 20
(Dinner Vinkenog)*

Rectificatie

De lezer van de „Open Brief aan Sandberg”, geschreven door Ch. Wentinck en gepubliceerd in Elsevier's Weekblad van 12 december, zal uiteraard begrepen hebben dat de daarin gebezigde kwalificatie „charlatan” ten aanzien van de kunstschilder Heymans geenszins betrekking had op de persoonlijke integriteit van deze kunstenaar, doch uitsluitend op de eigenschappen van diens schilderijen doelde.

1960

meilleurs vœux

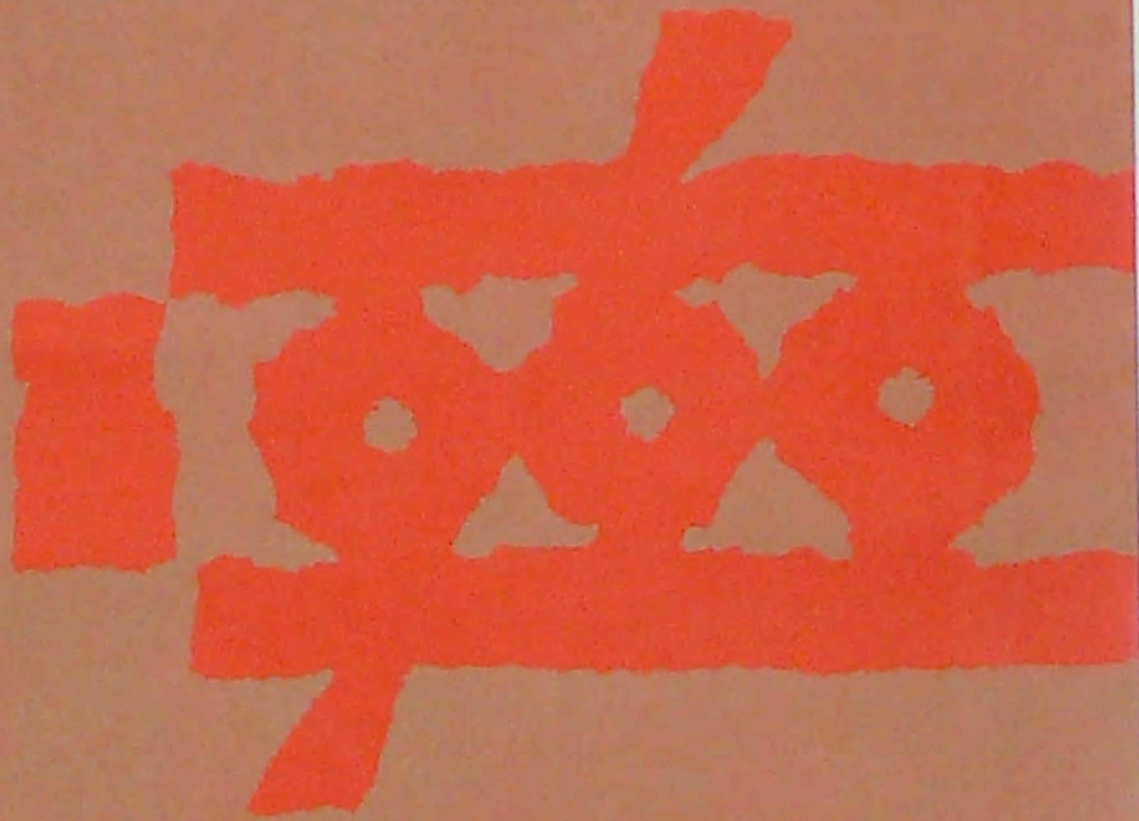
best wishes

herzliche wünsche

buoni auguri

Sandberg

stedelijk museum amsterdam

DERDE OPEN BRIEF AAN JHR. W. J. H. B. SANDBERG

(Directeur der Stedelijke Musea te Amsterdam)

DEN HAAG, januari

Waarde Sandberg,

Drie maal is scheepsrecht! Hoewel ik me afvraag, of deze derde open brief je welgevalliger zal zijn dan die van de heren Wentinck en Eijck, waag ik het erop, deze te schrijven. Ik meen namelijk, dat je liever aangevallen dan verdedigd wordt. Nu is het zeker niet aan mij te verdedigen; dat kan je zelf best, indien je daar iets voor voelt.

Maar ik wens bepaald te protesteren tegen de stelling van Charles Eijck, dat die open brief (van Wentinck) velen uit het hart gegrepen zou zijn. Ik kan niet nagaan, hoe velen het met Wentinck en Charles Eijck eens zijn, maar wel weet ik, dat vele anderen zich geërgerd hebben aan het schrijven van „open brieven” aan een vroegere vriend op de wijze als nu is geschied.

Ook ik heb weinig bewondering voor je typografische proza, dat ik het laatste jaar te lezen kreeg, maar wel wil ik je zeggen, dat ik achter die soms zo simplistische formuleringen, zo fraai op de bladspiegel gezet, je persoonlijkheid kan aanvoelen. Hierin openbaar je jezelf op onverbloemde, directe wijze, met al je kwaliteiten en ook met enkele tekortkomingen.

Van vele schrijvers over kunst kan hetzelfde bepaald niet worden gezegd.

Het gaat mij echter niet om die uitlatingen, die m.i. inderdaad aanvechtbaar zijn,

maar om de conclusies van die open-briefschrijvers, die ik bepaald grievend en bovenal onrechtvaardig vind.

Zij betreffen enerzijds je beleid als museumdirecteur, anderzijds je politieke opvattingen.

Ik geloof namens velen te spreken, wanneer ik zeg, dat je museumbeleid bewonderenswaardig is. Dit houdt allerminst in, dat je bewonderaars het in alles met je eens zijn, je voorkeuren delen, je afwijzingen goedkeuren, je aankoopbeleid volledig steunen, je tentoonstellingen in alle opzichten waardevol achten. Maar zij blijven bewonderaars van de man, die met heel zijn wesen, met een eerlijke overtuiging het Stedelijk Museum tot een ontmoetingspunt heeft gemaakt met de levende kunst. Wij vergeten niet, dat je ons met vrijwel alle moderne uitingen in de beeldende kunst hebt geconfronteerd na 1945, en dat je ontelbaar vele jongeren de gelegenheid hebt geboden kennis te nemen van de moderne en hedendaagse kunst. Dit bestond niet voor 1945, en jij hebt hiertoe de stoot gegeven. Zo al je eigen voorkeur zou uitgaan naar de abstracte expressionisten, die nu „vitalisten” worden genoemd, je hebt ons ook Klee, Morandi, Nicholson, Bazaine e.a. getoond. In sommige uitlatingen ben je bepaald eenzijdiger dan in je daden, maar ik vind dat je naar je activiteiten als museumdirecteur dient te worden beoordeeld.

Zie ik het goed, daar ben je op het ogen-

blik, en misschien al sedert enige tijd een teleurgestelde. Je had na 1945 meer verwacht dan verwezenlijkt werd. Sommigen zien hierin misschien een naïeve trek, het zij zo. Velen delen je teleurstelling, en het is bepaald niet misplaatst om ons te blijven attenderen op burgerlijke zelfgenoegzaamheid. Misschien leg je teveel nadruk op het schreeuwende protest, maar ik meen te weten, dat je ook aan de contemplatieve stille werker niet achteloos voorbijgaat. Het mag wel eens worden gezegd, dat het in ons land zonder je activerende werkzaamheid in zake de levende kunst een saai en taai gedoe'tje zou zijn gebleven. Misschien gooi je te graag knuppels in hoenderhokken, maar beter zo dan alle kippetjes steeds netjes op een stokje.

De aanvallen op je politieke gezindheid vind ik bijzonder misplaatst. Je hebt gedurende de jaren 1940—1945 blijk gegeven van een voorbeeldige, en moedige houding tegenover de bezetter. En ik blijf ervan overtuigd, dat je — zou het weer tot een catastrofe komen — op overeenkomstige wijze zou handelen. Je tegenstanders willen je in een zwart-wit positie dwingen en doen dit met ontoelaatbare middelen.

Waarde collega. Je beleid in de afgelopen 15 jaren stemt mij en vele anderen tot grote dankbaarheid. Ook al zijn wij het lang niet altijd eens.

A. B. DE VRIES
(directeur van het Mauritshuis)

meegenomen voor deelname tentoonstelling -

Sted. Museum
A'dam

geel schilderij	1500.-
relikwie	2500.-
kosmis bombardement	1200.-
plaats der terechtstelling	1500.-

25.3.60.

ontvangen:

J. W. van der

Stedel. Museum 1960

stedelijk museum

gemeentemusea amsterdam - paulus potterstraat 13 - telefoon 7321 66

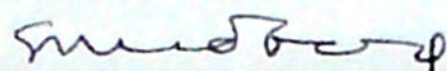
stedelijk museum
amsterdams historisch museum
museum fodor
museum willet holthuysen
no.
bijlage

Amsterdam, 27 april 1960

Door een plotselinge wijziging in ons tentoonstellingsprogramma heb ik me - tot mijn grote spijt - genoodzaakt gezien de zalen moderne Nederlandse kunst tijdelijk voor een andere tentoonstelling te bestemmen.

Ook Uw werk is daardoor op dit ogenblik niet geexposeerd. Het ligt echter in mijn bedoeling zo spoedig mogelijk de oude toestand te herstellen of in andere zalen op gelijkvormige wijze in te richten.

Voor zover van U werk in bruikleen is ontvangen, zal ik dat gaarne voor de bedoelde nieuwe opstelling houden.

W. Sandberg,
Directeur der Gemeentemusea.

stedelijk museum

gemeentemusea amsterdam paulus potterstraat 13 tel. 732166
postbus 5082

19 Mei 1960

stedelijk museum
amsterdams historisch museum
museum fodor
museum willet holthuysen

De Heer Heijmans
Rijnegomlaan 58
Aerdenhout

no. bijlage

ondergetekende verklaart te hebben ontvangen voor
tentoonstelling in het Stedelijk-Museum te
Amsterdam het onderstaand schilderij

i Schilderij olieverf doek (titel Afrika tentoonstelling)
Verz.Waarde f2.500.-

H. Heijmans

LEZERS SPREKEN

VOORKEUREN (I)

KENT (Engeland), juni

De wijze waarop de heer Verwey zijn inleiding heeft geformuleerd om ten slotte de lezers van E.W. van 11 juni te openbaren welk werk hem op zijn eigen gebied het meeste boeit, heeft mij verbaasd. Ik sluit de mogelijkheid niet uit, dat hij heeft getracht geestig te zijn, al moet ik tot mijn spijt bekennen, dat mij in dat geval de humor van zijn woorden is ontgaan. Zo het hem evenwel ernst is geweest, dan is zijn woordkeus (en niet zijn voorkeur!): „hemelstergend, goedkoop, infantiel”. Mijs inziens is het ten eerste te waarderen dat die „krankzinnig domme, mislukte kunstenaars-onderwijzers” zich de moeite getroosten hun klassen althans een allereerste begin van waardering en belangstelling bij te brengen voor de schatten die ons Rijksmuseum bevat.

VOORKEUREN (II)

aerdenhout, juni

in e.w. van deze week belijdt de „heer verwey zijn liefde voor rembrandts nachtwacht. hetgeen 's mans goed recht is. in hetzelfde artikel is er evenwel van liefde tegenover onze kinderen ietwat minder sprake. mag ik citeren? „horden kinderen hangen, slenteren, vervelen en spelen onder leiding van krankzinnig domme onderwijzers door de serene ruimten van ons rijksmuseum. gooi dat „tuig” (aanhalingstekens van mij) er uit en vooral gooi die mislukte kunstenaars-onderwijzers er uit”. einde citaat. wij, kunstenaars, sprekende de taal van deze tijd, zijn de „heer” verwey dankbaar voor deze grove taal, want waarschijnlijk zal hierdoor nog meer jeugd dan tot nog

toe haar weg vinden naar het stedelijk museum, waar zij welkom is en geen zwijgende kniebuigingen voor „altaarstukken” hoeft te maken.

eduard heijmans

VOORKEUREN (III)

HARDERWIJK, juni

Met verontwaardiging heb ik het artikel over de Nachtwacht van onze „prominente” kunstenaar Kees Verwey gelezen. Ik hoop de fijngevoelige kunstenaarsziel niet te veel te kwetsen als ik tel protesteer tegen de belediging van onze jeugd, deze als „tuig” te betitelen. Ook is het beslist niet waar, dat het Rijksmuseum alleen voor de schilders is. Het is ons openbaar kunstbezit, dat betaald en in stand gehouden wordt door de ouders van dat „tuig”, nl. de Nederlandse belastingbetaler. Een beetje meer bescheidenheid en ingetogenheid van de heer Kees Verwey zou de waardering voor onze kunstenaars zeker ten goede komen.

L. TE NUIL

Voor de abstract
werkende kunstenaar is het
bereiken der juiste verhouding
dinge van het aller grootste
belang.

Kunstenaar zijn is een

priesterlijke roeping.

men is dan genoodzaakt alleen
in zich zelf te leven.

Ik begin nooit aan een schilderij
alvorens het in de geest te hebben
opgelost.

men kan abstract kunst ver-
freien of er geestdriftig tegenover
staan, ~~men~~ abstracte kunst is
de TAAL VAN ONZE TIJD

2.10.60.

21.6.59. was de laatste keer dat ik een ~~aan de hand~~ kleine apologie schreef met betrekking tot eenige ontstane schilderijen of nog te ontstaan.

sedert dien ontstonden een eenentwintig reliefschilderijen. drie ervan werden dit jaar geëxposeerd in het amsterdamsche stedelijk museum.

zo juist beëindigde ik het doek litanie pur les défunts. het daarin bereikte kleurgebied bevredigt mij wel, gezien het gestelde doel. ik geloof met het doel, (de materialen volledig ondergeschikt maken en zo weinig mogelijk hun eigen samenstelling, behalve dan qua opper, vlak, verradend), voor ogen hebbend, wel goed te richten, gezien de verregaande smeerpijperij op dit gebied die ik de laatste tijd op diverse exposities in binnen - en buitenland zag.

wij nietformele, experimentele zo ge wilt, beeldende kunstenaars kunnen niet serieus en ernstig genoeg werken. het z.g.n. actionpainting ontaardt maar al te snel in een, dikwijls aan snobbistische eisen aangepaste en dus snel geldverdienende, wijze van klierend smeerwerk! de aan appel toegeschreven uitdrukking "ik rotzooi maar een eindje aan" wordt dan ~~in~~ bittere werkelijkheid en koren op de molen van zo vele critici, die dan nog gelijk hebben ook. wij kunnen ons dit eenvoudig niet permitteren.

ook de dodelijke eentonigheid in motief van zo vele mijner collega's, een ontstellend gebrek aan fantasie verradend, bewijst m.i. alleen maar, (en het interesseert mij geen klap hoeveel internationaal succes vele dezer lieden hebben) dat deze lieden zich beter niet op het terrein van de abstracte kunst hadden begeven.

het is zo dat men het grootste gedeelte van de hedendaagse "zogenaamde", ik zeg zogenaamde, om dat het in feite veelal geen ~~abstracte kunst~~ kunst is, ~~in~~ in de asbak kan gooien.

wat betreft de dodelijke eentonigheid dan.

natuurlijk moet men bij het beschouwen van het werk van een gerijpte kunstenaar vrijwel direct kunnen zeggen van welke hand dit werk is. dat is een questie van het ontwikkelen van een totaal eigen stijl.

maar ik stel dat, zodra zo iemand zijn eigen stijl heeft gevonden en dan deze stijl laat ontaarden tot een "maniertje", laat mij zeggen uit commerciële doeleinden, of door gezapigheid, dan wordt het in mijn ogen boerenbedrog. het eindeloos gevarieerde motief van dit of dat figuur of oppervlak is geen kenmerk van groot kunstenaarschap.

ik hoop mij er nooit schuldig aan te maken en hoop toch dat men later van mijn werken zal kunnen zeggen "typisch heijmans" en toch heeft het eene schilderij qua inhoud niets met het andere te maken."

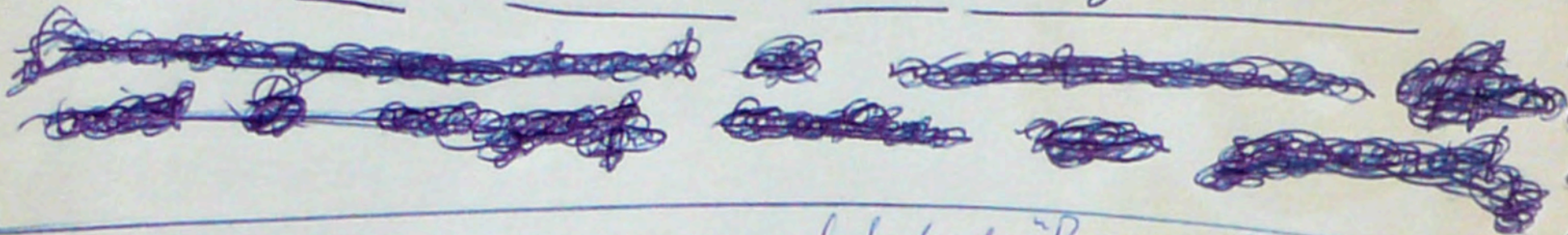
want INHOUD, dáár gaat het om!!!!

20.7
v. Gosh) Edward Bayn
~~Over de kunst~~
~~de kunstenaar~~
~~de kunstenaar~~

6. 11. 61. Exodus, kleunstelling
veranderd.

Het aangefaste, versiepte, verslet,
gefeiteerde oppervlak, indien bereik-
baar, is mij toch wel zien dierbaar
E.

12. 11. 61. Het schilderij "Tragi-
sche ontmoeting uit '59 omgewerkt
tot "Lu naam der Vrijheid"

Nov. '61 "Mene mene" omgewerkt tot "Runen"
"Impact" "Schilderij"

Diluviaal
bewijs en
mijn interesse.

→ in juli '65 omgewerkt tot
"Laura" (def.)